

Marta Walkusz

Biblioteka Główna Akademii Muzycznej
im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku
e-mail: m.walkusz@amuz.gda.pl

Charakterystyka muzycznych *varsavianów* wydanych w latach 1875–1918 przechowywanych w Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku

DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.27.01>

Abstrakt: Warszawskie edytorstwo muzyczne poczynszy od ostatniej ćwierci XIX w., stanowi nie ruszany dotąd w badaniach bibliologicznych materiał. W oparciu o metodologię zastosowaną w publikacji *Warszawskie edytorstwo muzyczne w latach 1772–1865* autorstwa Wojciecha Tomaszewskiego (1992b), autorka artykułu przeprowadziła podobną charakterystykę druków muzycznych wydanych z warszawskim adresem wydawniczym w latach 1875–1918, przechowywanych w Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku [dalej: BG AMuz]. Zwróciła przy tym uwagę na temat również dotąd nie badany – występujące w warszawskich muzykaliach zachowanych w BG AMuz relacje kontrahenckie między wydawcami a drukarniami, i wyodrębniła *stricte* muzyczne zakłady drukarskie.

Słowa kluczowe: warszawskie druki muzyczne; warszawscy wydawcy muzyczni; księgozbiory; typografia muzyczna; Biblioteka Główna Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku

Wstęp

Niniejszy artykuł jest jednym z pierwszych intencjonalnych spojrzeń na muzyczną wytwórczość wydawniczą warszawskich wydawców w latach 1875–1918. Muzyczne edytorstwo okresu popowstaniowego było mocno wpisane w ogólną historię warszawskiego księgarstwa i drukarstwa; dzięki temu, zarówno pod względem wykorzystywanych technik poligraficznych, układu handlowo-przemysłowego, jak i ogólnego poziomu estetycznego wydawnictw nie odstawało ono od innych form wydawniczych. Mimo to w opracowaniach historycznych nie jest omawiane osobno, lecz wciąż stanowi temat przywoływany od strony innego zadanego problemu badawczego. Muzyczny repertuar wydawniczy traktowany jest wówczas wyłącznie w sposób ogólny, lokujący muzykalia w kategorii sztuki i zespalający je z teatraliami oraz publikacjami z zakresu estetyki (Arct & Pawłowska, 1961, s. 320–384). Jednym z priorytetów piszącej stała się więc charakterystyka bibliologiczna oraz treściowa (muzyczna) tego materiału. Według autorki najlepszym wzorcem metodologicznym w tej kwestii jest publikacja *Warszawskie edytorstwo muzyczne w latach 1772–1865* Wojciecha Tomaszewskiego (1992b), więc na jej podstawie przeprowadziła ona badania z autopsji, poddając analizie muzyczne *varsaviana* wydane w latach 1875–1918, przechowywane w Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku [dalej BG AMuz]. Charakterystyka tego księgozbioru została przeprowadzona dwojako: pod względem muzycznym oraz bibliologicznym. Analiza muzyczna uwzględniła liczbę oraz narodowość kompozytorów, zastosowane formy muzyczne i obsady wykonawcze, a także serie wydawnicze z podziałem na rozmaite kryteria, zarówno formalne, jak i pod względem obsady i przeznaczenia wykonawczego. Analiza bibliologiczna objęła przede wszystkim charakterystykę typograficzną zbioru, w tym zarys problematyki zastosowanych w muzykaliach okresu 1875–1918 metod typograficznych w odniesieniu do zdobyczy technologicznych w kraju i w Europie.

W ramach przyjętego materiału, istotnym aspektem badawczym jest zwrócenie uwagi na występujące w warszawskich muzykaliach zachowanych w BG AMuz relacje kontrahenckie między wydawcami a drukarniami – temat ten dotąd nie poruszany, którego celem jest uwydatnienie stricte muzycznej działalności warszawskich drukarni.

Warszawskie muzykalia przechowywane w Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku – typologia muzyczna

Druki muzyczne wydane z warszawskim adresem wydawniczym stanowią kolekcję w liczbie 371 tytułów. W skład księgozbioru wchodzi instrumentalne i wokально-instrumentalne utwory muzyczne, zarówno pojedyncze dary, jak i części kilku kolekcji przekazanych przez dawnych wykładowców Akademii Muzycznej w Gdańsku, ich rodziny i studentów oraz czytelników Biblioteki¹.

Pod względem występowania kompozytorów dzieł muzycznych, kolekcja jest bardzo zróżnicowana. Przeważają twórcy polscy, następnie włoscy, niemieccy, francuscy. Kilku kompozytorów pochodzi z Austrii, Stanów Zjednoczonych, Szwecji i Węgier; jednostkowo z Argentyny, Białorusi, Belgii, Czech, Danii, Rosji i Norwegii. Najwięcej dzieł zostało skomponowanych przez Fryderyka Chopina (1810–1849) – 71 tytułów, następnie Stanisława Moniuszkę (1819–1872) – 54, Piotra Maszyńskiego (1855–1934) – 15, Zygmunta Noskowskiego (1846–1909) – 7, Mieczysława Karłowicza (1876–1909) – 5, Ignacego Kossobudzkiego (1873–1936) – 5, Karola Szymanowskiego (1882–1937) – 5 i Aleksandra Zarzyckiego (1834–1895) – 5. Inni kompozytorzy skomponowali mniej niż po cztery tytuły uwzględnione w spisie. Spośród kompozytorów zagranicznych najwięcej kompozycji napisał Norweg, Edvard Hagerup Grieg (1843–1907) – 10 utworów, następnie kompozytorzy włoscy tacy jak Pietro Mascagni (1863–1945) – 6, Giacomo Puccini (1858–1924) – 5, Giu-

---

¹ Najcenniejsze kolekcje *varsavianów* trafiły do BG AMuz w ramach spuścizn śpiewaków: Kazimierza Czekotowskiego (1901–1972), Marii Bojar-Przemienieckiej (1897–1982), Haliny Mickiewiczówny (1923–2001), Romana Heisinga (1902–1989) oraz pianisty Zbigniewa Śliwińskiego (1934–2003). Spuścizny K. Czekotowskiego oraz M. Bojar-Przemienieckiej zostały przekazane w 1999 r. przez prof. Piotra Kusiewicza, wokalistę i pedagoga Akademii Muzycznej w Gdańsku. Dar ten liczy w sumie 538 egzemplarzy druków muzycznych; *varsaviana* wpisano do protokołów wpływu: N 27/99–N 32/99 oraz N 35/99 i N 38/99. Księgozbiór H. Mickiewiczówny przekazała w 2002 i 2004 r. jej wnuczka, Justyna Trapkowska. Część spuścizny zawierająca ikonografie, pamiątki rodzinne oraz dokumentację, przechowywana jest w charakterze depozytu, stąd jego zawartość nie została dotychczas uporządkowana. Pozostała część daru, włączona w stały zasób Biblioteki, zawiera nuty: 475 druków (interesujące autorkę *varsaviana* wpisano w protokołach wpływu: N-47/2002 i N 48/2002, N 5/2004–N 9/2004, N 11/2004, N 19/2004 i N 22/2004) oraz rękopisy (wciąż czekające na włączenie do zbiorów i skatalogowanie). W 606 egzemplarzach nut podarowanych przez Z. Śliwińskiego znaleziono 65 utworów F. Chopina w serii *Oeuvres de Piano, Édition de Jean Kleczyński; Revue et corrigée d'après les premières autorités pédagogiques et artistiques par Rodolphe Strobl* (wpisane w protokołach wpływu: N 47/2004, N 58/2004 oraz N 62/2004–N-64/2004). Spośród nut ze spuścizny R. Heisinga, darowanych przez niego samego (protokół N 49/78) oraz córkę śpiewaka – Amelię Poszowską (protokoły: N 7/90 i N 8/90), tylko siedem druków spełnia badane przez autorkę kryteria.

seppe Verdi (1813–1901) – 5 oraz niemieccy: Ludwig van Beethoven (1770–1827) – 4 tytuły, Felix Mendelssohn–Bartholdy (1809–1847) – 4 i Moritz Moszkowski (1854–1925)² – 4. Są to przede wszystkim kompozytorzy żyjący na przelomie XIX i XX wieku, tylko kilkunastu urodziło się jeszcze w wieku XVIII, trzech w wieku XVII.

Wśród wokально-instrumentalnych form muzycznych dominuje pieśń na głos i fortepian. Na drugim miejscu występują aranżacje arii z oper w opracowaniu partii orkiestrowej na fortepian. Praktyka sporządzania wyciągów fortepianowych fragmentów oper była wyrazem popularności samej opery w Warszawie i przynosiła wielostronne korzyści; jej niewyczerpany materiał stanowił źródło utrzymania dla kompozytorów, dla twórców opracowań fortepianowych³ oraz, w przypadku dzieł obcojęzycznych, dla autorów polskich przekładów⁴. Dla wydawców nut oraz dla wykonawców, fortepianowe transkrypcje oper stanowiły istotne wsparcie ich działalności. Ciekawą praktyką była również aranżacja utworów fortepianowych na głos i fortepian. W zbiorze obecne są transkrypcje dzieł F. Chopina, wydawane osobno oraz w ramach serii „Utworky Chopina ułożone do śpiewu” Gebethnera i Wolffa (Chopin, [1905–1910]).

Zdecydowaną mniejszość stanowią duety wokalne z towarzyszeniem fortepianu, są to zarówno utwory skomponowane oryginalnie na dwa głosy i fortepian, jak i wyciągi fortepianowe duetów pochodzących z oper. Zanotowano tylko jeden tercet: na sopran, tenor, baryton i fortepian, w układzie oryginalnym (Dargomyżski, [po 1911]). W kolekcji obecne są również wyciągi fortepianowe calych oper: *Halki* oraz *Verbum nobile* S. Moniuszki.

W ramach muzyki instrumentalnej przeważają kompozycje fortepianowe (na dwie lub, w mniejszości, na cztery ręce). Wśród nich należy wyróżnić utwory pisane oryginalnie na fortepian oraz aranżacje. Większość z nich wydana jest w ramach serii dydaktycznych lub z określonym przeznaczeniem wykonawczym, o których będzie mowa później.

---

² Moritz (Maurycy) Moszkowski urodził się we Wrocławiu, więc mimo tego, że rodzina posiadała polskie korzenie, uznawany jest za kompozytora niemieckiego. Często występował w Warszawie jako pianista, prezentując przede wszystkim własne utwory, oraz jako dyrygent (Poniatowska, 2000, s. 384–385).

³ Wśród nich pojawiali się tacy wybitni kompozytorzy warszawscy jak P. Maszyński, Henryk Waghalter (1869–1958) czy Gustaw Roguski (1839–1921).

⁴ Ze sporządzonego spisu nut należy wyodrębnić takich autorów polskiego tłumaczenia jak: Jan Chęciński (1826–1874), P. Maszyński, Stella Milner (daty życia nieznane), Maksymilian Radziszewski (1828–?), Wincenty Rapacki (1865–1943), Feliks Schober (1846–1879), Władysław Sterling (1876– około 1943), Zofia Vieweger (1860– przed 1945), Jan Woźnicki (1874–1926), Stanisław Zadarnowski, pseud. Ratold (1893–1926) i Ignacy Ziolkowski (daty życia nieznane). Teksty na własne potrzeby tłumaczył również m.in. śpiewak Tadeusz Leliwa (1875–1929), wydawcy poświęcali mu nawet serie kolekcjonerskie (zob. Bettinelli, [1911]).

Dziewięć na inne instrumenty stanowią jednostkowe przypadki; wśród nich należy wyróżnić jedynie *Danse hongroise* Johannesa Brahmsa w transkrypcji na skrzypce i fortepian Romualda Austa ([19?]), trio na skrzypce, wiolonczelę i fortepian *Mazourka* F. Chopina w transkrypcji Antoniego Cinka ([1909–1913]), *Szkołę na organy*, cz. 1 Henryka Makowskiego i Mieczysława Surzyńskiego ([po 1895]) oraz *Méthode pour Hautbois Théorique et Pratique* Zygmunta Singera ([około 1912]).

Kolejną wyodrębnioną kategorię stanowi muzyka chóralna. Są to przede wszystkim śpiewniki zawierające pieśni na czterogłosowy chór mieszany lub męski, zebrane i opracowane lub skomponowane przez P. Maszyńskiego i Tadeusza Joteykę (1872–1932), a także tzw. „hasła” muzyczne napisane dla chórów (także dla tych spoza Warszawy) przez różnych kompozytorów (*Hasła „Lutni”...*, [1898]). Odmianą obsadę posiadają *Pieśni weselne* Eugeniusza Pankiewicza (1857–1898), skomponowane na duet wokalny lub dwugłosowy chór żeński z towarzyszeniem fortepianu w układzie na cztery ręce (1912–1915).

Na szczególną uwagę zasługuje *Milda, kantata mitologiczna litewska* S. Moniuszki ([1909]), jedyny w całym omawianym zbiorze przykład pełnej partytury dzieła wokально-instrumentalnego, będący litografowanym faksymile rękopisu. Warto podkreślić, iż jest to pierwsze wydanie tej kantaty, które opublikowane było równocześnie w postaci wyciągu jak i partytury wraz z głosami orkiestrowymi (Mazur, 1970, s. 160, 224).

Serie wydawnicze

Pośród serii nutowych wydawanych w latach 1875–1918 możemy wyróżnić następujący podział: ze względu na obsadę wykonawczą, na fortepianowe transkrypcje popularnych fragmentów dzieł scenicznych, ze względu na wybór kompozytorów (w tym podział na kompozytorów polskich i obcych), na utwory ze słowami danego autora, ze względu na rodzaj, formę, czy gatunek muzyczny, na dzieła z danym przeznaczeniem dydaktycznym, domowym, salonowym i rozrywkowym, z określeniem stopnia trudności wykonania (bez konotacji pedagogicznych) lub wieku wykonawców, a także kategorię: muzyka religijna. W badanym zbiorze gdańskim odnaleziono wiele przykładów serii, w obrębie których wydawano dzieła wokально-instrumentalne. Zostały one wymienione począwszy od wydawców, u których zanotowano największą liczbę serii, kończąc na jednostkowych reprezentacjach. Podano również liczbę tytułów występujących w każdej serii wraz z ustalonymi datami wydania dzieł. Szczególne przypadki datacji, wymagające wyjaśnienia, zostały omówione w odpowiednich przypisach.

I tak, u Gebethnera i Wolffa znaleziono 16 serii: *Cacilia. Zbiór Śpiewów Religijnych z Towarzystwem Organu lub Fortepianu* (1 tytuł datowany [po 1908], 3 tytuły wydane [po 1913]⁵), *Chabry. Zbiór Śpiewów Polskich Kompozytorów na Jeden Głos z Towarzystwem Fortepianu* (3 tytuły: datacja pierwszego tytułu ustalona wg BN, por. Kossobudzki, [1908–1912], 2 tytuły: [1912–1915]), *Co Śpiewa Warszawa. Wybór Pieśni, Piosnek i Kupletów Śpiewanych na Koncertach i w Teatrach* (2 tytuły, datowane [po 1910] i [1908–1914]), *Cudne Dźwięki. Wybór Śpiewów Polskich i Obcych Kompozytorów na Jeden Głos z Towarzystwem Fortepianu* (data wydania jednego tytułu według pozwolenia cenzury: 1904 oraz drugiego: [przed 1910]), *Hosanna. Zbiór Śpiewów Religijnych z Towarzystwem Organu lub Fortepianu* (1 tytuł: Münchheimer, [po 1908]), *Lira. Zbiór Śpiewów Polskich i Obcych Kompozytorów na Jeden i Dwa Głosy z Towarzystwem Fortepianu i Innych Instrumentów* (33 tytuły wydane w różnych latach między 1893 r. a 1915 r.), *Opera w Salonie. Wyjątki z Oper Polskich, Włoskich, Francuskich i Niemieckich na Rozmaite Głosy, oraz Duety z Towarzystwem Fortepianu* (27 tytułów wydanych pomiędzy 1888 r. a 1918 r.), *Pieśń Ludowa Górska* (1 tytuł: Starczewski, 1916), *Śpiewy Polskie z Towarzystwem Fortepianu* (w ramach serii: *Cztery Ulubione Pieśni Śpiewane przez Alicję Barbę*) (1 tytuł: Grieg, [po 1912?]), *Utwory Chopina Ułożone do Śpiewu* (2 tytuły, pierwszy datowany na [1905–1910], drugi: 1911), *Utwory Muzyczne Adama Wrońskiego, Dyrektora Orkiestry Teatru Lwowskiego i Zdrojowej Krynicy* (1 tytuł: Wroński, [cenz. 1899]), *Utwory Muzyczne Wilhelma Troschla. Śpiewy z Towarzystwem Fortepianu* (1 tytuł: Troschel, [po 1910?]), *Utwory Piotra Maszyńskiego* (w ramach serii *Do śpiewu*) (2 tytuły, wydane w 1899 r. i 1910 r.), *Z Repertuaru Tadeusza Leliny* (1 tytuł datowany [po 1907], 2 tytuły wydane w 1911 r.), *Wybór Piosnek Polskich Utworu Stanisława Moniuszki* (2 tytuły, pierwszy wydany z datą pozwolenia cenzury 1895, drugi nawet z datą dzienną pozwolenia cenzury, zob. Moniuszko, cenz. 11.06.1901), *Zbiór Ulubionych Śpiewów Ułożonych na Mezzo-Sopran z Ułatwionym Towarzystwem Fortepianu przez Wilhelma Troschel. Artystę Opery* (Verdi, [około 1910])⁶ (Fot. 1)

⁵ W wielu przypadkach datacja była ustalona wyłącznie na podstawie katalogów danego wydawcy i podana w nawiasie kwadratowym, np. Wieniawski, [po 1913], wydany w serii „Cacilia” z numerem 83. We wrześniu 1913 r. w ramach tej serii wydano numery: 75, 76, i 77. Chronologicznie więc numer 83 powinien być wydany później (choć nie jest to reguła). Zob. *Przegląd Bibliograficzny Księgarni Gebethnera i Wolffa w Warszawie*, wrzesień 1913 nr 9, s. 227. Pobrane 17 października 2018, z: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=14096>.

⁶ Seria *Zbiór Ulubionych Śpiewów* (...) W. Troschla obecna jest również w drukach muzycznych wydanych nakładem G. Sennewalda, zarówno wcześniejszych, z lat 60. XIX wieku, (np. Bellini, [około 1865]), jak i późniejszych, datowanych po 1880 r. (np. Troschel, [około 1880]).

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

Fot. 1. Przykład serii *Zbiór Ulubionych Śpiewów Ułożonych na Mezzo-Sopran z Ulatwionym Towarzystwieniem Fortepianu przez Wilhelma Troschel. Artystę Opery*

Zbiór ulubionych Śpiewów
 ulozonych na
Mezzo-Sopran
 z ulatwionym towarzystwieniem Fortepianu
 przez
WILHELMA TROSCHEL.
 Artystę Opery
 Kawiarnia-Teatralna w Warszawie, ul. Król. 10, w domu przy gmachu Wągrowca

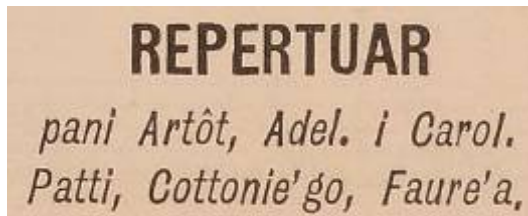
Imię i Nazwisko	Opis	Strona	Opis	Strona
ALBANI, Sienka z Perła	180. piosenka wokal	30	36. MEYERBEER, Ojciec	181. scena koncertowa
BELLINI, Lodozryta	181. scena koncertowa	30	37. —	182. scena koncertowa
— Norma	182. scena koncertowa	30	38. MOZART, Wesoła Figura	183. scena koncertowa
—	183. scena koncertowa	30	39. OFFENBACH, (Piosenka Dama)	184. scena koncertowa
—	184. scena koncertowa	30	40. VERDI, Nał Madrug	185. scena koncertowa
—	185. scena koncertowa	30	41. —	186. scena koncertowa
J. PASTORI	186. scena koncertowa	30	42. —	187. scena koncertowa
DONIZETTI, La Favorita	187. scena koncertowa	30	43. WAGNER, Tarasbulwa	188. scena koncertowa
—	188. scena koncertowa	30	44. WALLACE, Wesoła	189. scena koncertowa
—	189. scena koncertowa	30	45. VERDI, Nał Madrug	190. scena koncertowa
—	190. scena koncertowa	30	46. —	191. scena koncertowa
—	191. scena koncertowa	30	47. —	192. scena koncertowa
—	192. scena koncertowa	30	48. —	193. scena koncertowa
—	193. scena koncertowa	30	49. GOUNOD, Roman i Julia	194. scena koncertowa
—	194. scena koncertowa	30	50. MEYERBEER, Wesoła	195. scena koncertowa
—	195. scena koncertowa	30	51. THOMAS, Boudier	196. scena koncertowa
—	196. scena koncertowa	30	52. LOUZI, Humoresk	197. scena koncertowa
—	197. scena koncertowa	30	53. DONIZETTI, Maria di Rohan	198. scena koncertowa
—	198. scena koncertowa	30	54. BELLIINI, Lodozryta	199. scena koncertowa
—	199. scena koncertowa	30	55. GOUNOD, Roman i Julia	200. scena koncertowa
—	200. scena koncertowa	30	56. DONIZETTI, Favorita	201. scena koncertowa
—	201. scena koncertowa	30	57. —	202. scena koncertowa
—	202. scena koncertowa	30	58. —	203. scena koncertowa
—	203. scena koncertowa	30	59. MEYERBEER, Wesoła	204. scena koncertowa
—	204. scena koncertowa	30	60. MOZART, Wesoła Figura	205. scena koncertowa
—	205. scena koncertowa	30	61. —	206. scena koncertowa
—	206. scena koncertowa	30	62. ROSSINI, Jurok Serwanta	207. scena koncertowa
—	207. scena koncertowa	30	63. —	208. scena koncertowa
—	208. scena koncertowa	30	64. —	209. scena koncertowa
—	209. scena koncertowa	30	65. STRAUSS, A. M. Wesoła	210. scena koncertowa
—	210. scena koncertowa	30	66. VERDI, Nał Madrug	211. scena koncertowa
—	211. scena koncertowa	30	67. WAGNER, Tarasbulwa	212. scena koncertowa

WARSAWA I WIEDZIĘ WYDAWÓW
Warszawa, Gebethner i Wolff
 Kawiarnia-Teatralna w Warszawie, ul. Król. 10, w domu przy gmachu Wągrowca

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 47562; sygn. 78(0.068) Verdi G – Travi 2/Ger; fot. Marta Walkusz

U Ferdynanda Hösicka odnotowano 7 serii wokalnie-instrumentalnych: *Chwała na Wysokości. Zbiór Kompozycji Kościelnych* (1 tytuł: Schubert, [około 1890]). Kolejna seria, *Nuty do Śpiewu. Zbiór Najulubieńszych Śpiewów Polskich i Obcych z Towarzystwem Fortepianu*, dzieli się na podserie. Pierwsza z nich: *Repertuar Pani Artôt, Adel. i Carol. Patti, Cottonie'go, Faure'a*, zapis zawsze z zachowaniem skrótów imion wokalistek (Denza, [19?]^b) (Fot. 2).

Fot. 2. Przykład nazwy serii *Repertuar Pani Artôt...*

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 4160; sygn.: 78(0.068) Denza L – Gdyby ; PBC.
Pobrane 16 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=14939>

Druga odnaleziona podseria to *Śpiewy Różnych Kompozytorów Polskich i Obcych* (Żeleński, cenz. 1900).

W dalszej kolejności odnotowano serie: *Koncert w Salonie. Wybór Duetów Salonowych na Dwa Głosy Żeńskie lub Mieszane* (2 tytuły; ich daty wydania są niekompletne (zob. Gabussi, [19?]⁷) oraz Mendelssohn-Bartholdy, [189?]⁸), *Reszki Album. Zbiór Najulubieńszych Śpiewów Polskich i Obcych z Towarzystwem Fortepianu* (6 tytułów wydanych kolejno: [1880–1890], z datą cenzury 1888 – 2 tytuły, [19?], [około 1900] i [po 1903]), *Romanzero. Zbiór Romansów, Aryi i Duetów* (2 tytuły, pierwszy z datą druku [po 1903], drugi z datą [po 1907]), *Śpiewnik Salonowy. Wybór Śpiewów Polskich i Obcych na Głos Mezzosopranowy i Sopranowy z Towarzystwem Fortepianu* (2 tytuły: pierwszy z datą [około 1885], drugi z datą druku [po 1903]), *Z Albumu Marcelliny Kochańskiej, B. Donadio, A. Barbi i Innych. Zbiór Najpiękniejszych Śpiewów z Towarzystwem Fortepianu* (2 tytuły, pierwszy z datą [około 1895]) (Fot. 3).

⁷ Biblioteka Narodowa posiada wiele wydań tego utworu, a daty wahają się między 1880 a 1904 rokiem: Mus.III.103.322 (data wyd. wg BN: cenz. 1904); Mus.III.119.260 (data wyd. wg BN: cenz. 1898); Mus.III.105.233 (data wyd. wg BN [około 1895]); Mus.III.119.264; Mus.III.119.258 (data wyd. wg BN [około 1880]).

⁸ Data wydania jest bardzo trudna do jednoznacznej identyfikacji, a brak nut w innych repozytoriach uniemożliwia dokonanie porównań. W tej formie data została przyjęta także w PBC.

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

Fot. 3. Przykład zapisu serii *Z Albumu Marcelliny Kochańskiej*... wraz z ilustracją (Massenet, [około 1895])

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 44432; sygn.: 78(0.068) Masse J – Nocwh;
Pomorska Biblioteka Cyfrowa (dalej: PBC).

Pobrane 16 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=33167>

Wśród *varsavianów* wydanych przez Gustawa Sennewalda, przechowywanych w BG AMuz zanotowano cztery serie. Również i w tym przypadku wszystkie zawierają utwory wokalne: *Arion. Zbiór Pieśni, Aryi i Duetów do Śpiewu z Fortepianem Zebranych Staraniem Wilhelma Troschla, B. Artystę Opery, Nauczyciela Muzyki* (2 tytuły: pierwszy wydany w 1882 r. (Fot. 4), drugi: z datą cenzury 1892).

Fot. 4. Przykład serii *Arion (...)*, (Kücken, cenz. 1882)

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 44355; sygn.: 78(0.068) Kucke FW – Seren; PBC.
Pobrane 16 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=33826>

Druga odnotowana seria G. Sennewalda to *Dzieła pośmiertne Wilhelma Troschla*, w ramach której publikowano utwory w podseriach: *Śpiewy Religijne* i *Śpiewy Salonowe* (Troschel, cenz. 1887 [druk przed 1895]) (Fot. 5).

Fot. 5. Przykład serii *Dzieła Pośmiertne Wilhelma Troschla*

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 44592; sygn. 78(0.068) Trosch W – Czaro; PBC.
Pobrano 16 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=33987>

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

Kolejne dwie serie Sennewalda to: *Euterpe. Zbiór Ulubionych Aryi z Oper i Romansów Obcych w Przekładzie Polskim, w Przekładzie Polskim Zebranych Staraniem Jana Quattriniego* (znalezione 3 tytuły, wydane kolejno: z datą cenzury 1884 i 1888 oraz z datą niekompletną, niepewną, por. Arditì, [189?]), a także *Kłosa z Naszej i Obcej Niny. Zbiór Pieśni i Piosenek na Jeden i Dwa Głosy z Towarzystwem Fortepianu* (5 tytułów, wydanych kolejno: cenz. 23.05.1895, [cenz. 1895] – 2 tytuły, [1905–1907] – 2 tytuły).

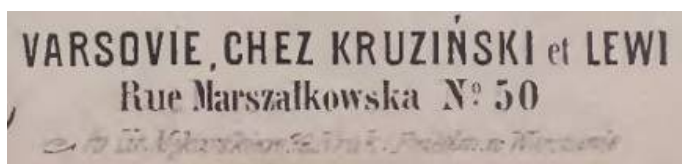
U Leona Idzikowskiego odnotowano dwie serie wokalne: *Echa z Zachodu. Wybór Najpiękniejszych Śpiewów Obcych Kompozytorów w Przekładzie Polskim z Zachowaniem Tekstu Oryginalnego i Uwzględnieniem Innych* (3 tytuły z przyjętymi datami wydania: [19?], [1913–1915] i [po 1914]) oraz *Pieśni Wschodu. Wybór Najpiękniejszych Śpiewów Kompozytorów Rosyjskich w Przekładzie Polskim z Zachowaniem Tekstu Oryginalnego i Uwzględnieniem Innych* (Dargomyżski, [po 1911]).

U każdego z pozostałych wydawców zanotowano tylko jedną serię. U Michała Arcta: *Wybór Śpiewów Salonowych na Jeden i Dwa Głosy z Towarzystwem Fortepianu*. Obejmuje 4 tytuły wydane kolejno: z datą cenzury [1893], [ok. 1900?], [około 1905] oraz z datą niemożliwą do jednoznacznej identyfikacji, stąd przyjęto dość szeroki zakres: [1890–1915]⁹. U Rajchmana i Frenclera: *Arcydzieła Muzyki Historycznej Włoskiej, Francuskiej i Niemieckiej* (również 4 tytuły, wszystkie z datą pozwolenia cenzury 1886). U Bronisława Rudzkiego: *Pod Włoskim Niebem* (1 tytuł: Denza, [19?]a), w Wydawnictwie Kruziński et Lewi: *Fleurs Melodiques. Choix de Romances des Pièces Classiques et Modernes, choisies et revues par Miecislas de Horbowski, Professeur de Chant* (1 tytuł: Moszkowski, cenz. 1883) (Fot. 6a i 6b).

---

⁹ Zakres dat został przyjęty na podstawie kilku identycznych opisów bibliograficznych nut skatalogowanych w Bibliotece Narodowej: sygn. Mus.III.163.870 (data [około 1890]), Mus.III.150.115 (data [około 1895]) oraz Mus.III.163.871 (data [nie przed 1915]). Pomorska Biblioteka Cyfrowa przyjęła datę [po 1900], por. Heiser, [1890–1915].

Fot. 6a i 6b. Przykład nazwy serii w zakładzie Kruziński et Lewi oraz stopka adresowa wydawcy (Moszkowski, cenz. 1883)

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 44416; sygn. 78(0.068) Moszk M – Oczęć; PBC.
Pobrane 16 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=32548>

U Stanisława Sadowskiego: *Niezapominajki. Zbiór Śpiewów Swojskich i Obcych Kompozytorów Wybrał Witold Aleksandrowicz, Profesor Śpiewu, B. Artysta Opery* (1 tytuł, Schubert, cenz. 1899) (Fot. 7).

Fot. 7. Przykład serii Wydawnictwa S. Sadowskiego

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 47727; sygn. 78(0.068) Schub F – Letzt; PBC.
Pobrane 16 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=32838>

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

Jak już wspomniano, kompozycje fortepianowe również chętnie ujmowano w rozmaite serie. Najobszerniejsze były serie dydaktyczne, m.in. gebethnerowska seria Rudolfa Strobla (1831–1915): *Choix des Compositions Classique et Modernes*, w ramach której w gdańskim zasobie *varsavianów* zanotowano 10 tytułów, wydanych w różnych latach między cenz. 1888 a [1913–1914?], a także *Le Programme des Professeurs choix de compositions de piano classées, revues et doigtées par G. Roguski, A. Różycki, A. Rutkowski, A. Sygietyński [...] avec le concours de A. Michałowski et I. Paderewski* wychodząca nakładem F. Hösicka (1 tytuł: Beethoven, cenz. 1899 [druk po 1903]).

Utwory bez przeznaczenia dydaktycznego również publikowano w seriach, dzięki czemu „grupowano” dzieła np. ze względu na formę muzyczną (seria *Ouvertures favorites pour piano a 2 mains, a 4 mains* F. Hösicka, obecne w BG AMuz 3 tytuły: jeden z [1890] i 2 tytuły – [przed 1910]) lub ze względu na sugerowane miejsce wykonania (seria *Pianista w Salonie* Bronisława Rudzkiego – 1 tytuł w BG AMuz: Grieg, [około 1910]), a także po prostu ze względów kolekcjonerskich, w ramach których w BG AMuz odnotowano przykłady serii: *Chrysanthemes* (3 tytuły, dla których daty wydania przyjęto kolejno: [1905–1907], cenz. 1914 i [1913–1917]), *Compositions des Auteurs Polonais* (1 tytuł: Moniuszko, [po 1908]) i *Collection de Potpourri et Ouvertures pour de Piano à deux mains* (1 tytuł: Suppé, (cenz. 1915) Gebethnera i Wolffa, *Collection de Potpourris* (1 tytuł: Marks, [po 1911]) L. Idzikowskiego, *Portefeuille du Pianiste. Collection de Pieces Favorites pour Piano* F. Hösicka (1 tytuł: Liszt, [przed 1900]) (Fot. 8.).

Fot. 8. Przykład serii dla pianistów

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 33487; sygn.: 78(0.068) Liszt F – Rapsodja 2; PBC.
Pobrane 16 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=31364>

Na szczególną uwagę zasługuje obszerne, piąte wydanie dzieł F. Chopina, w ramach którego w BG AMuz przechowywanych jest 65 numerów. Wydanie to publikowano sukcesywnie w latach 1902–1915¹⁰ w serii *Oeuvres de Piano, Édition de Jean Kleczyński; Revue et corrigée d'après les premières autorités pédagogiques et artistiques par Rodolphe Strobl*. Seria obejmuje ogółem 10 mów oznaczonych poszczególnymi numerami nadanymi w wydaniach poprzednich. Zbiór został wydany nakładem Gebethnera i Wolffa; poszczególne zeszyty mają odmienne graficznie strony tytułowe, co wynika z udziału różnych zakładów drukarskich. W ramach kolekcji przechowywanej w BG AMuz zanotowano: Drukarnię A.T. Jezierskiego, Pospieszna Litografię i Sztycharnię nut J. Mękarskiego oraz Zakłady Graficzne B. Wierzbickiego i Spółki).

Mając na uwadze powyższe rozważania, należy skonstatować, iż pod względem muzycznym, gdański zbiór *varsavianów* z lat 1875–1918 stanowi bardzo interesującą kolekcję: prezentuje utwory najznakomitszych i najpopularniejszych na przełomie XIX i XX wieku kompozytorów, o formach muzycznych i obsadach wykonawczych wykorzystywanych wówczas w Warszawie najczęściej. Ujmowanie dzieł muzycznych w rozmaite serie również miało swój udział w kreowaniu popytu na te wydawnictwa. Owa popularność wyrażona jest także w obecności warszawskich muzykaliów w zbiorach gdańskich muzyków działających od międzywojnia aż do początków XXI wieku, gdyż w obrębie ich bogatych spuścizn, *varsaviana* stanowią dość znaczny udział.

Charakterystyka typograficzna zbioru

Pod względem typograficznym, gdańska kolekcja warszawskich muzykaliów jest zbiorem dość jednorodnym. Większość druków muzycznych to kilkustronicowe woluminy w formacie o wysokości od 20 do 34 cm. Nie posiadają obwolut; strona tytułowa pełni również rolę okładki. Wyjątkiem są *Oeuvres pour le Piano*, vol. 1–3 F. Chopina. Zbiory te liczą ponad 200 stron każdy i jako jedyne posiadają obwoluty; zachował się na nich ekslibris „Introligatornia i Linijowanie Papieru L. Miernickiego, Elektoralna No. 10”¹¹ (Fot. 9).

---

¹⁰ Datowanie zbioru ustalono m.in. dzięki oznaczeniu cen w rublach (Chomiński & Turlo, 1990, s. 261–263).

¹¹ Jest to właściwie wlepka reklamowa Zakładu Introligatorskiego Ludwika Miernickiego, zakwalifikowana jednak przez Bibliotekę Narodową jako ekslibris. Wg egzemplarzy o sygn. E.5787 i E.6675 przechowywanych w BN, zmienna numeracja ulicy Elektoralnej: nr 10 i nr 45.

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

Fot. 9. Ekslibris „Introligatornia i Linijowanie Papieru L. Miernickiego, Elektoralna 10”
(oryginalne wymiary: 20x17 mm) (Chopin, [1877])

Źródło: BG AMuz: nr inw. N 31134; sygn.: 78(0.068) Chopi F – Oeuvr 1;
fot. Marta Walkusz

Obwoluty te zachowały się w oryginalnej formie, noszą jednak znaczne ślady zużycia, głównie na grzbietach (Fot. 10a i 10b).

Fot. 10a. Okładki trzech tomów F. Chopin, *Oeuvres pour le Piano*, vol. 1–3 ([1877])

Źródło: BG AMuz: nr inw. N31134–6; sygn.: 78(0.068) Chopi F – Oeuvr 1–3;
fot. Marta Walkusz

Fot. 10b. Grzbiety trzech tomów F. Chopin, *Oeuvres pour le Piano*, vol. 1–3 ([1877])

Źródło: BG AMuz: nr inw. N31134–6; sygn.: 78(0.068) Chopin F – Oeuvr 1–3;
fot. Marta Walkusz

Pod względem wykorzystanych technik drukarskich, wszystkie druki muzyczne wykonano techniką litograficzną i szychograficzną (Mazur, 1971, s. 73)¹², co wiernie oddaje ówczesne tendencje drukarskie kontynuowane od lat 40. XIX wieku¹³ do lat 60. XX wieku głównie ze względu na czystość i wyrazistość zapisu nutowego (Sawicki, 1965, s. 5).

Relacje kontrahenckie między wydawcami a drukarniami

Jak już wspomniano, wśród warszawskich wydawców nie ma żadnego, który specjalizowałby się wyłącznie w tematyce muzycznej, nutowej. Publikowanie utworów muzycznych stanowi zwykle część ich działalności wydawniczej, u niektórych wydawców wręcz ma znaczenie marginalne, a wydania nut są jednostkowe. Zawartość Tab. 1. potwierdza, że najistotniejszy udział w warszawskim rynku muzycznym miało pięć największych wydawnictw, kolejno: Gebethner i Wolff, F. Hölsick, M. Arct oraz G. Sennewald i L. Idzikowski.

¹² Zazwyczaj same nuty są wykonane metodą szychograficzną, zaś litografię używano do druku ilustracji okładowych.

¹³ Ruchome czcionki sprawdzały się przede wszystkim w muzyce wokalnej wielogłosowej lub w przykładach nutowych zawartych w tekście książki. W przypadku faktury fortepianowej, w której największą trudność sprawiały wielodźwięki oraz rozmaite znaki spoza pięciolinii, takie jak oznaczenia pedalizacji, ozdobników, akolady itp., o wiele prościej było korzystać z techniki litograficznej lub miedziorytniczej. Należy wspomnieć również o tym, że składacz nut musiał mieć przygotowanie muzyczne, a przynajmniej znać poszczególne wartości nut i znaczenie wszelkich muzycznych znaków. Zatrudnienie więc takiego fachowca podnosiło koszty produkcji.

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

Między Gebethnerem a pozostałymi zakładami zauważalna jest znaczna różnica w ilości wydanych tytułów. W obrębie warszawskich druków muzycznych przechowywanych w BG AMuz brakuje też publikacji wielu zakładów o znaczącym i ugruntowanym wówczas prestiżu, takich jak m.in. Edwarda Wende, firmy Unger & Banarski czy Michała Glücksberga.

Tab. 1. Rozkład procentowy i ilościowy firm wydawniczych, które opublikowały nuty zawarte w badanej kolekcji

Nazwa wydawnictwa	Liczba wydanych tytułów	Procent udziału
Gebethner i Wolff	278	74,93
F. Hösick	22	5,93
M. Arct	16	4,31
L. Idzikowski	12	3,23
Echo Muzyczne	9	2,43
G. Sennewald	9	2,43
Echo Muzyczne + Rajchman i Frendler	3	0,81
Julian Müller	3	0,81
B. Rudzki	2	0,54
G. Sennewald + F. Hofmeister	2	0,54
Meloman	2	0,54
Rajchman i Frendler	2	0,54
Warszawskie Towarzystwo Muzyczne	2	0,54
Wydawnictwo Kasy Przejrzystości i Pomocy Warszawskich Pomocników Księgarskich	2	0,54
G. Sennewald + L. Idzikowski	1	0,27
G. Sennewald + P. Jurgenson	1	0,27
Jerzy Dunin-Borkowski	1	0,27
Kruziński et Lewi	1	0,27
Maurycy Orgelbrand	1	0,27
nakład własny P. Maszyńskiego	1	0,27
S. Sadowski	1	0,27
SUMA:	371	100,00

Źródło: opracowanie własne

Spośród czasopism muzycznych jednostkowo pojawiają się nuty będące dodatkiem do „Echa Muzycznego” i „Melomana”. Nie ma natomiast żadnych nut dołączonych do czasopism niemuzycznych.

Jeśli chodzi o zakłady drukarskie, można wskazać takie, które specjalizują się w tłoczeniu nut. Zależności między nakładcami a zakładami poligraficznymi należy rozpatrywać w obie strony, tzn. wykazać, u kogo drukował nuty dany wydawca oraz od kogo przyjmował zlecenia dany zakład drukarski. Najwięksi wydawcy zlecali druk nut nie tylko warszawskim zakładom graficznym. Tylko na podstawie tego niewielkiego wycinka nutowej wytwórczości wydawniczej, jakim jest zbiór przechowywany w BG AMuz, wykazano, że Gebethner i Wolff współpracował z blisko 20 drukarniami, w tym także z działającymi w Lipsku i Moskwie. Pozostali wydawcy zlecali druk nut stałym, maksymalnie trzem, czterem drukarniom. Omawiane relacje kontrahenckie najczytelniej jest ująć w układzie tabelarycznym (Tab. 2.). Bardzo istotne w tym przypadku było odróżnienie zakładu zajmującego się wyłącznie tłoczeniem nut od tego zakładu, który wydrukował jedynie np. elementy okładki (a nawet tylko samą ilustrację wytłoczoną np. z kamei) lub reklamy nakładcy. Informacja o tego rodzaju druku pochodziła najczęściej właśnie z ostatniej strony lub ze strony tytułowej. Nuty posiadają więc często dwóch drukarzy. Istnieją jednak przypadki, gdzie drukarz uznany za „nutowego” umieszczony był właśnie w miejscu „okładkowego”. Był jednak jedynym drukarzem wymienionym w druku, uznano więc, że w jego zakładzie wytłoczono wszystkie elementy egzemplarza. Nie ma wątpliwości, że istotnie tak było, jeśli w grę wchodzi tak duża firma jak np. Pospieszna Litografia i Sztuczarnia Nut Juliana Mękarskiego, Drukarnia Piotra Laskauera lub Zakłady Graficzne Bolesława Wierzbickiego, jak również drukarnie zagraniczne. W trakcie prac preparacyjnych zastosowano więc następujące rozróżnienie: **nuty**, gdzie wypunktowano nazwy zakładów spisane z okolic zapisu nutowego; **okładka**, umieszczając w tej kategorii tych drukarzy, którzy są wymienieni poza nutami, a w szczególności na okładkach, w tym przy ilustracji; **całość**, gdzie podano jedną drukarnię, niezależnie od miejsca występowania. Zabieg ten pozwolił na wyselekcjonowanie zakładów drukarskich uznanych za specjalizujących się w nutach, tzn. tylko tych drukarni, których nazwy znaleziono w okolicach zapisu nutowego, oraz tych zaliczonych do kategorii „całość” (Tab. 2.):

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

Tab. 2. Wykaz drukarni warszawskich specjalizujących się w druku nut wraz z wykazem ich zleceniodawców na przykładzie muzykaliów z lat 1875–1918 przechowywanych w Gdańsku

Drukarnia	Wydawca
Drukarnia Andrzeja Tadeusza Jezierskiego	Gebethner i Wolff
Drukarnia i Litografia B.A. Bukaty w Warszawie	Gebethner i Wolff
Drukarnia i Litografia Jana Cotty w Warszawie	– Gebethner i Wolff, – Warszawskie Towarzystwo Muzyczne.
Drukarnia Ludwika Bilińskiego i Wacława Maślankiewicza	Gebethner i Wolff
Drukarnia Maurycyego Lewińskiego	Gustaw Sennewald
Drukarnia Piotra Laskauera	Gebethner i Wolff
Drukarnia Rubieszewskiego i Wrotnowskiego w Warszawie	Gebethner i Wolff
Drukarnia Społeczna Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich	– Gebethner i Wolff, – L. Idzikowski.
Drukarnia Wacława Piekarniaka	Gebethner i Wolff
Litografia Carla Göttlieba Rödera w Lipsku	– Gebethner i Wolff, – Gustaw Sennewald.
Litografia Cypriana Witanowskiego	– Echo Muzyczne (bez udziału Rajchmana i Frendlera), – Ferdynand Hösick, – Gebethner i Wolff, – L. Idzikowski, – Meloman, – M. Arct, – Wydawnictwo Kasy Przeworności i Pomocy Warszawskich Pomocników Księgarskich.
Litografia i Sztycharnia Nut Samuela Orgelbranda S ^w Drukarnia Samuela Orgelbranda Synów u Gebethnera i Wolffa	– Gebethner i Wolff, – Rajchman i Frenkler.
Litografia Józef F. Konarzewski i Julian MękarSKI	– B. Rudzki, – Gebethner i Wolff.
Litografia J. Konarzewskiego	– Gebethner i Wolff, – S. Sadowski.
Litografia J. Müllera	Julian Müller

Tab. 2. c.d.

Drukarnia	Wydawca
Litografia J. Mękarskiego	– F. Hösic, <ul style="list-style-type: none"> – Gebethner i Wolff,
Pośpieszna Litografia i Sztycharnia Nut J. Mękarskiego u Gebethnera i Wolffa	– G. Sennewald, <ul style="list-style-type: none"> – Kruziński et Lewi, – M. Orgelbrand, – M. Arct, – Rajchman i Frendler.
Litografia i Sztycharnia Nut J. Mękarskiego u F. Hösicka	
Sztycharnia K. Drzewiecki	– F. Hösic, <ul style="list-style-type: none"> – Gebethner i Wolff, – L. Idzikowski.
Zakład Drukarski Gebethnera i Wolffa	Gebethner i Wolff
Zakłady Graficzne B. Wierzbicki i Sp. w Warszawie	– F. Hösic, <ul style="list-style-type: none"> – Gebethner i Wolff.

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Zbiór *varsavianów* przechowywanych w BG AMuz, pod względem treściowym wpisuje się w tendencje wydawnicze warszawskich wydawców muzycznych przełomu XIX i XX wieku. Utwory muzyczne skomponowane są w większości przez najpopularniejszych wówczas polskich i europejskich kompozytorów przełomu XIX i XX wieku, wykorzystują również najbardziej nośne obsady muzyczne, takie jak głos i fortepian oraz fortepian solo. Swoistą cechą jest publikowanie dzieł muzycznych w seriach wydawniczych sugerujących formę muzyczną dzieł oraz ich przeznaczenie wykonawcze.

Biorąc pod uwagę wyniki badań nad typologią warszawskich muzykaliów opublikowanych do 1865 r., badany wycinek repertuaru wydawniczego z lat 1875–1918 stanowi kontynuację rozwiązań w kwestii typograficznej. Pod względem wykorzystanych technik typograficznych zbiór reprezentuje specyfikę warszawskich wydawnictw muzycznych, wykorzystujących w zapisie nutowym głównie technikę sztychograficzną, zaś w zakresie elementów graficznych litografię, a unikających wykorzystywanej w niemieckiej literaturze muzycznej metody ruchomej czcionki.

Dodatkowo, na bazie tego materiału po raz pierwszy scharakteryzowano relacje kontrahenckie między warszawskimi wydawcami a zakładami drukarskimi w okresie 1875–1918 i wytypowano drukarzy *sensu stricto* muzycznych.

Bibliografia

Źródła

- Arditi, Luigi ([189?]). *L'estasi: Valse* na mezzosopran z towarzyszeniem fortepianu, sl. pol. F. Schobera. Warszawa: G. Sennewald (C.G. Röder, Leipzig).
- Beethoven, Ludwig van (cenz. 1899 [druk po 1903]). *Drobnostka = Bagatelle* op. 33 nr 1 [na fortepian]. Varsovie: chez F. Hösicke (w lit. C. Witanowskiego Krakowskie Przedmieście 2).
- Bellini, Vincenzo ([około 1865]). *Norma: Arya Orovesa*. Warszawa: nakładem G. Sennewalda (Szytch i druk C.G. Rödera w Lipsku).
- Bettinelli, Angelo ([1911]). *Tęsknota = Lontananza* [na głos i fortepian], sl. pol. T. Leliwy. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Brahms, Johannes ([19?]). *Danse hongroise* No. 4 pour violon avec accompagnement de piano, revues et doigtées par Romuald Aust. Varsovie: Gebethner & Wolff.
- Chopin, Fryderyk ([1877]). *Oeuvres pour le Piano*, vol. 1–3. Varsovie: Gebethner et Wolff.
- Chopin, Fryderyk ([1905–1910]). *Wojak* op. 74 no. 10 [na głos i fortepian]. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Chopin, Fryderyk ([1909–1913]). *Mazurka* op. 7 no. 1 pour Piano, Violon et Cello, arr. par Prof. A. Cink. Varsovie: Gebethner & Wolff (Druk. i Lit. Jana Cotty w Warszawie, ul. Kapucyńska 7).
- Dargomyżski, Aleksandr ([po 1911]). *Nocowała chmurka złotowłosa = Nocewała tucka złotaja*, trio [na sopran, tenor, baryton i fortepian], tekst ros. M. Lermontowa. Warszawa: Leon Idzikowski (w Drukarni Społecznej Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, Pl. Grzybowski 3/5; [nuty:] Szytch. K. Drzewiecki).
- Denza, Luigi ([19?]). *Cudne oczy = Occhi turchini* [na głos i fortepian], sl. pol. W. Rapackiego (syna). Warszawa: B. Rudzki.
- Denza, Luigi ([19?]). *O! Gdybyś mnie kochała! = Si tu m'aimais!*, przekł. M. Radziszewskiego. Warszawa: Hösicke.
- Estreicher, Karol (1876–). *Bibliografia polska XIX. stolecia*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Gabussi, Vincenzo [19?], *Rybacy = I pescatori*, duetto per tenore e basso. Varsovie: F. Hösicke.
- Grieg, Edvard H. ([około 1910]). *Śmierć Azy = (La mort d'Ase)* op. 46 no. 2. Warszawa: B. Rudzki (W-wa, Nowy Świat 47, Lit. J.F. Konarzewski i I. Mękarski).
- Grieg, Edvard H. ([po 1912?]). *Ja kocham cię = Je t'aime* [na głos i fortepian], tłum.: M. Radziszewski. Warszawa: Gebethner i Wolff (Zakłady Graficzne Wierzbicki i S-ka).
- Hasła "Lutni" oraz stowarzyszeń śpiewackich w Warszawie, w Łodzi, w Kaliszu, w Radomiu, w Wieluniu* [na chór męski a cappella] ([1898]). Warszawa: Echo Muzyczne.
- Heiser, Wilhelm ([1890–1915]). *Na grobie* op. 30 [na głos i fortepian], sl. pol. W. Rapackiego, syna. Warszawa: Michał Arct. Pobrano 17 października 2018, z: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=32842>
- Kossobudzki, Ignacy ([1908–1912]). *Stach = Mädchensklage*, [pieśń] na głos [wysoki] z towarzyszeniem fortepianu, sl. Or-Ot'a; Deutsch von G. Guranowski. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Kücen, Friedrich W. (cenz. 1882). *Serenada Maurytańska*, sl. pol. R. Nowiny. Warszawa: nakładem G. Sennewalda (w Lit. Mękarskiego, Krakowskie Przedmieście 38 w Warszawie).
- Liszt, Franz ([przed 1900]). *Rapsodie Hongroise* no. 2, s. 244, pour piano. Varsovie: chez Ferdinand Hösicke (Litografia i Szytcharnia Nut J. Mękarskiego No. 411 Krak. Przedm.).

- Makowski, Henryk & Surzyński, Mieczysław ([po 1895]). *Szkoła na organy*, cz. 1. Warszawa: nakład i własność Gebethnera i Wolffa (Lit. J. Konarzewski).
- Marks, G.W. ([po 1911]). *Potpourri sur des motifs de l'Opéra „Der Freischütz” de Weber*, pour le piano. Varsovie: Léon Idzikowski (Impr. de Musique J. Tchokoloff, Kieff).
- Massenet, Jules ([okolo 1895]). *Noc w Hiszpanii = Nuit d'Espagne*, tom. M. Radziszewski. Warszawa: F. Hösicik.
- Mendelssohn-Bartholdy, Feliks ([189?]). *Na okręcie = Wasserfabrt* [na dwa głosy z fortepianem], sl. H. Heine; sl. pol. J. Chęcińskiego. Warszawa, F. Hösicik.
- Moniuszko, Stanisław ([1909]). *Milda, kantata mitologiczna litewska* partytura orkiestrowa sprawdzona i do druku przyg. przez P. Maszyńskiego, sl.: J. I. Kraszewski. Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Muzyczne, Sekcja im. S. Moniuszki; sgl. Gebethner i Wolff.
- Moniuszko, Stanisław ([po 1908]). *Halka*, ouverture pour Piano a deux mains. Warszawa: Gebethner & Wolff.
- Moniuszko, Stanisław (cenz. 11.06.1901). *Dla czego* [na baryton z towarzyszeniem fortepianu], sl.: autor nieznany. Warszawa: Gebethner i Wolff (Litogr.: J. Mękarski).
- Moszkowski, Maurycy (cenz. 1883). *Oczęta = Mädchenang*, sl. pol. M. Radziszewskiego. Varsovie: chez Kruziński et Lewi (w Lit. Mękarskiego 38 Krak. Przedm. w Warszawie).
- Münchheimer, Adam ([po 1908]). *Graduale ze Mszy Solennej*, na Bas lub Baryton z towarzyszeniem organu lub fortepianu. Warszawa: Gebethner i Wolff (Druk. W. Piekarniaka).
- Ohr, Janina (oprac.) (1969). *Towarzystwo imienia Fryderyka Chopina: katalog zbiorów, nuty*. Warszawa: Towarzystwo im. Fryderyka Chopina.
- Pankiewicz, Eugeniusz ([1912–1915]). *Sześć pieśni weselnych ludowych polskich, w formie suity* na dwa głosy żeńskie (albo chór żeński) i fortepian na cztery ręce. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Przegląd Bibliograficzny Księgarni Gebethnera i Wolffa w Warszawie*, wrzesień 1913 nr 9. Pobrane 17 października 2018, z: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=14096>.
- Schubert, Franz ([okolo 1890]). *Zdrowaś Marya = Modlitwa matki* D:839 na głos wysoki z tow. fortepianu, przel. z niem. J. Chęciński; sl. franc. P. Bélanger. Warszawa: F. Hösicik.
- Schubert, Franz (cenz. 1899). *Ostatnia nadzieja = Letzte Hoffnung*, sl. pol. naśladował z poezji Hajoty W. Aleksandrowicz. Warszawa: Wydawnictwo Stanisława Sadowskiego (Lit. Konarzewskiego Nowy Świat 38 w Warszawie).
- Singer, Zygmunt ([okolo 1912]). *Méthode pour Hautbois Théorique et Pratique... l'usage des joueurs avancés pour le développement artistique en VI parties*, [1], op. 12. Varsovie: Gebethner & Wolff; Berlin: Albert Stahl.
- Starczewski, Feliks (1916). *Bija się dwaj Cyganie*, śpiew z towarzyszeniem fortepianu. Warszawa; Kraków: nakład i własność wydawców Gebethner i Wolff (Lit. J.F. Konarzewski i J. Mękarski, Nowy Świat 47 w Warszawie).
- Suppé, Franz von (cenz. 1915). *Poïte et Paysan*, ouverture pour piano. Varsovie: Gebethner & Wolff (Druk L. Bilińskiego i W. Maślankiewicza, Warszawa, Nowogrodzka 17).
- Troschel, Wilhelm ([okolo 1880]). *Mój kwiatek*, wiersz M.B. Antoniewicza. Warszawa: G. Sennewald (Lipsk: sztych i druk C.G. Rödera).
- Troschel, Wilhelm ([po 1910?]). *Mój kwiatek*, romans [na głos i fortepian], wiersz M.B. Antoniewicza. Warszawa: Gebethner i Wolff (Druk. i Lit. Jana Cotty w Warszawie).
- Troschel, Wilhelm (cenz. 1887). *Czarodziejka*, śpiew, sl. Deotymy. Warszawa: nakład G. Sennewalda (lit. Mękarskiego 40 Krak. Przedm. w Warszawie).
- Verdi, Giuseppe ([okolo 1910]). *Traviata: Violetta* [na mezzosopran lub baryton i fortepian]. Warszawa: nakład i własność wydawców Gebethner i Wolff.

Charakterystyka muzycznych *varsavianów*...

- Wieniawski, Henryk ([po 1913]). *Modlitwa do Najświętszej Maryi Panny Ostrobramskiej* op. 16 [na głos wysoki z towarzyszeniem organu lub fortepianu], sl. Domher. Warszawa: Gebethner & Wolff (Lit. C. Witanowski, Oboźna 9).
- Wroński, Adam (cenz. 1899). *Tęsknota*, piosenka z tow. fortepianu op. 149, sl. N. N. Warszawa: Gebethner & Wolff (Lit. Mękarski, Krakowskie Przedmieście 40 w Warszawie).
- Żeleński, Władysław (cenz. 1900). *Laskawa dziewczyna* op. 25 nr 5 [na głos i fortepian]. Warszawa: F. Hösicik.

Literatura

- Arct, Stanisław & Pawłowska, Elżbieta (1961). Wydawcy warszawscy w latach 1878–1914. W: S. Tazbir (red.) *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie* (s. 320–384). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bibliografia Polska 1901–1939* (1986–). Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Bulhak, Henryk (1977). Metoda typograficzna w badaniach nad dawną książką. Uwagi i refleksje, *Biuletyn Poligraficzny*, 2, 37–52.
- Chomiński, Józef M. & Turlo, Teresa D. (1990). *Katalog dzieł Fryderyka Chopina*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Mazur, Krzysztof (1970). *Pierwodruki Stanisława Moniuszki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Mazur, Krzysztof (1971). Polskie edytorstwo muzyczne między powstaniem listopadowym a styczniowym. W: Z. Chechlińska (red.), *Szkice o kulturze muzycznej XIX w., Studia i materiały z XIX w.*, t. 1 (s. 51–89). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Poniatowska, Irena (2000). Moszkowski Moritz. W: E. Dziebowska (red.), *Encyklopedia Muzyczna PWM, część biograficzna* [T. 6] (s. 384–385). Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Prosnak, Antoni (1993). *Chopinowskie cimelia nutowe w Bibliotece AMFC*. Warszawa: Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina.
- Prosnak, Antoni (1997). *Dawne nuty drukowane w cimeliach AMFC*. Warszawa: Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina.
- Prosnak, Antoni (2003). *Cimelia AMFC po 1850*. Warszawa: Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina.
- Sawicki, M. (1965). Matryce nutowe. *Wiadomości Graficzne. Czasopismo Związku Zawodowego Pracowników Poligrafii*, R. 45, 6, 5.
- Spózowie, Andrzej & Irena (2000). *Katalog polskich druków muzycznych 1801–1875 w zbiorach Biblioteki, Muzeum i Archiwum Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego im. Stanisława Moniuszki*. Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Muzyczne im. Stanisława Moniuszki.
- Tomaszewski, Wojciech (1992a). *Bibliografia warszawskich druków muzycznych 1801–1850*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Tomaszewski, Wojciech (1992b). *Warszawskie edytorstwo muzyczne w latach 1772–1865*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.

Characteristics of *Varsavianas* published in the years 1875–1918 stored in the Main Library of the Stanisław Moniuszko Music Academy in Gdańsk

ABSTRACT: The Warsaw musical editing from the last quarter of the nineteenth century is a material that has not been touched up in bibliological and musicological researches. Basing on the methodology used in the publication of *Warsaw musical editing in the years 1772–1865* by Wojciech Tomaszewski (Warsaw 1992b), the author of article has made a similar characterization of printed music issued with the Warsaw publishing address in the years 1875–1918, stored in the Main Library of the Stanisław Moniuszko Music Academy in Gdańsk [abbr.: BG AMuz]. She also has paid attention to a topic not examined so far – the relations between publishers and printers appearing in the *varsavianas* preserved in BG AMuz and she has isolated musical printers *sensu stricto*.

KEYWORDS: Warsaw printed music; Warsaw music publishers; book collections; musical typography; Main Library of the Stanisław Moniuszko Music Academy in Gdańsk